

## **Технологія проведення інтегрованих уроків в процесі організації пізнавальної діяльності учнів**

За останні десятиліття світ дуже змінився і далі змінюється з неймовірною швидкістю. А що з нашими школами, з освітою? Чи встигають вони пристосуватися до таких змін, до надзвичайно складних завдань, які стають перед ними та людством в цілому? Виходячи з цього, метою державної Національної програми «Освіта» («Україна ХХІ ст.») є виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу, що можливо лише за умов відходу від авторитарної педагогіки і впровадження сучасних педагогічних технологій. Саме цим зараз зумовлена увага до інновацій.

Термін «інновація» означає оновлення процесу навчання головним чином за рахунок мотиваційного боку навчання. Поняття «технологія» («технологія в освіті») набуло поширення в 40-ві роки ХХ ст., а з 80-х рр. все більше вживається термін «педагогічні технології». У визначенні їхньої суті немає єдиного погляду, а тому існує велика кількість педагогічних технологій.

«Інноваційні технології» - це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів. Саме така технологія може бути найбільш ефективною, бо ґрунтується на потребах та інтересах учнів. А для цього:

- Спробуйте дізнатися про своїх учнів якнайбільше: що їм подобається, а що ні у викладанні теорії? Що значить для них бути «цікавим»? Які види діяльності їм найбільше до вподоби? Чи відчувають вони себе на уроці розкутими? Чи є в них здібності, про які ви ще не знаєте?
- Спробуйте змінити стиль викладання. Частіше звертайтеся до учнів з пропозицією і заохоченням: «Добре, що ти це зробиш», «Спробуй,

подумай, чи буде тобі це цікаво?», «Ти добре вмієш це робити». І відмовтесь від нарікань.

- Зверніть увагу на те, як викладають ваші колеги, які прийоми і методи застосовують, яким формам навчання надають перевагу.
- Поділіться з учнями своїми міркуваннями. Зверніть увагу на їхню інформацію – це підкаже, як вам діяти.
- Пам'ятайте, що діти дуже чутливі до брехні та несправедливості.
- Аналізуйте свої дії. Спробуйте систематизувати свої знахідки. Зіставте їх із досвідом інших. Зважте, може, це – елемент нової технології [12].

Переорієнтація освіти на особистість учня, формування людини, спрямованої на самовиховання, потребує дотримання таких принципів організації навчально-виховного процесу, як гуманізація та гуманітаризація; єдність загальнолюдського та національного; розвиток і саморозвиток учнів у процесі навчання; співробітництво, співтворчість; індивідуалізація та диференціація; оптимізація процесу навчання [1].

Однією з виразних тенденцій оновлення навчання є пошук нестандартних (інноваційних) уроків. Педагогічна суть таких уроків полягає в такому структуруванні змісту й форми, які б викликали інтерес в учнів і сприяли б їхньому розвитку та вихованню. До нестандартних уроків належать серед найбільш поширених й інтегровані уроки.

Навчитись учитися - це означає зробити так, щоб навчання стало для кожного школяра не тільки необхідністю, але й величезною радістю пізнання. В цьому учневі може допомогти тільки вчитель - " майстер педагогічної справи настільки добре знає азбуку своєї науки , що на уроці, в ході вивчення матеріалу, в центрі його уваги не сам зміст того, що вивчається, а учні, їх розумова праця, їх мислення, труднощі їхньої праці", - говорив Василь Сухомлинський.

Як же народжується інтегрований урок? З чого? Завдяки чому? По-перше, з нестандартної педагогічної теорії. По-друге, із вдумливого самоаналізу

діяльності вчителя. По-третє, і найголовніше - з відсутності штампів у педагогічній технології.

Шлях до мети - в пробудженні прагнення кожного учасника навчально-виховної роботи - і дорослого, і дитини - до спільної організації шкільного життя, розвитку відповідальності за спільну справу, що починається з відповідальності за себе, за свої дії, своє життя. Пошук співробітництва, співдружності, пройнятих гуманістичними взаємовідносинами, - основа побудови інтегрованого уроку.

Головне місце на таких уроках відводиться елементам творчого пошуку. У процесі проведення інтегрованих уроків педагоги вміло й ефективно керують принципами засвоєння і застосування знань, формують мислення школярів, їхню емоційну та вольову сферу, моральні, естетичні та світоглядні аспекти особистості, навчальні і трудові вміння.

Творча активність дитини на уроці не виникає сама по собі, її треба стимулювати, створювати відповідну атмосферу.

Творчість учителя породжує творчість учня. Найефективніший той урок, на якому на всіх і на все вистачає часу й уваги, коли всім цікаво вчитись.

Інтегровані уроки розвивають мислення і мовлення школярів, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативу, самостійність, наполегливість, працьовитість, чуйне, уважне ставлення один до одного та багато інших позитивних якостей особистості, які так важливо закладати якомога швидше.

Відповідно до світових стандартів освіти розробка державних стандартів освіти, природничо-математичної в першу чергу, має базуватись на філософському підході до інтеграції різних знань, поглядів на людину і суспільство, гуманізації та гуманітаризації освіти. Цього вимагає і завдання формування планетарного мислення сучасної людини.

**Глобальне завдання інтеграції – не стільки поєднати окремо існуючі навчальні предмети або частини в ціле, як поширити принцип доцільності на весь зміст освіти [10].**

На порядку денному – розробка та апробація концепції запровадження інтегрованого навчання на всіх ступенях навчання загальної середньої школи. Основне дидактичне завдання – через навчальний зміст предмета забезпечити рух пізнання учня до наукового змісту, а через нього – до розуміння самої об'єктивної дійсності.

**Інтегрований урок** – це урок, який проводиться з метою розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. **Інтеграція** (від лат. integer – повний, цілий) – це об'єднання в ціле раніше ізольованих частин. Інтегровані уроки ставлять за мету об'єднати споріднені блоки знань із різних навчальних предметів навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприйняття, мислення, почуттів учнів. Це дає можливість пізнавати явище з різних боків, досягнути цілісності знань [6].

Інтегрований урок може будуватись у межах одного навчального предмета (*внутрішньопредметна інтеграція*) або з інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін (*міжпредметна інтеграція*), або на змістовій основі інтегрованого курсу. Найчастіше поєднуються такі предмети, як історія-географія, географія-основи економіки, історія-література, історія-іноземна мова, математика-фізика.

Важливою умовою ефективного використання інтегрованих засобів навчання є з'ясування істотних відмінностей між уроками з використанням міжпредметних зв'язків, уроками інтегрованого змісту та інтегрованих курсів.

Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок завдань і питань з інших предметів. Ці завдання мають додаткове значення. Це окремі короткочасні елементи уроку, що сприяють більш глибокому сприйняттю й осмисленню понять, що вивчаються. Інтегрований урок поєднує в собі блок знань з предметів, що інтегруються навколо однієї теми. Особливий напрям становлять інтегровані курси.

## *Класифікація інтегрованих уроків*

Дослідження, яке проводили педагоги, показало, що інтегровані уроки, подібно до традиційних, можна класифікувати за такими ознаками:

I. За дидактичною метою:

1. інтегровані уроки засвоєння нових знань (урок 1, 6);
2. інтегровані уроки формування практичних умінь і навичок;
3. інтегровані уроки узагальнення і систематизації знань;
4. інтегровані уроки контрольні уроки.

II. За етапами навчальної діяльності:

1. вступні інтегровані уроки;
2. інтегровані уроки первинного ознайомлення з матеріалом;
3. інтегровані уроки формування понять, вивчення законів і правил;
4. інтегровані уроки застосування знань на практиці (урок 4);
5. інтегровані уроки формування практичних умінь і навичок;
6. інтегровані уроки повторення і узагальнення матеріалу (урок 2, 5).

Більшість вчителів вважає, що друга класифікація більше підходить до інтегрованих уроків.

Майже в усіх типах інтегрованих уроків наявні такі структурні елементи: вступна частина, перевірка домашнього завдання, вивчення нового матеріалу, закріплення нового матеріалу, повідомлення домашнього завдання, закріплення вивченого.

*Вступні інтегровані уроки* передбачають повідомлення учням теми, мети і завдань уроку, мотивацію навчання школярів, сприймання й усвідомлення учнями практичного матеріалу. На таких уроках учням в описовій формі подається загальна картина тих явищ, які будуть вивчатися.

*Інтегровані уроки первинного ознайомлення з матеріалом* включають, головним чином, сприймання й усвідомлення учнями практичного матеріалу, осмислення зв'язків і залежностей між елементами матеріалу, що вивчається.

*Інтегровані уроки формування понять* передбачають вивчення нового матеріалу, виведення законів і правил, тобто осмислення всього вивченого на основі формування понять.

*На інтегрованих уроках формування практичних умінь і навичок* головна увага звертається на виконання вправ під час вивчення нового матеріалу (вступні мотиваційні та пізнавальні вправи), первинне застосування нових знань (пробні вправи, самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях, творче перенесення знань і навичок у нові ситуації (творчі вправи).

*На інтегрованих уроках застосування знань на практиці* передбачається осмислення змісту послідовності застосування, способів виконання дій, самостійне виконання учнями завдань під контролем і з допомогою учителя; звіт учнів про роботу й теоретичне обґрунтування отриманих результатів.

*На інтегрованих уроках повторення і узагальнення матеріалу* найбільша кількість часу відводиться на відтворення та узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань; узагальнення й систематизацію основних теоретичних положень і відповідних ідей науки [12]. На таких уроках пояснюється велика кількість нових фактів, різноманітних процесів, розкриваються перспективи одержання знань з даного розділу.

**У процесі підготовки** та проведення інтегрованих уроків беруть участь кілька вчителів. **Мета інтегрованих уроків** полягає у формуванні в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізації їх пізнавальної діяльності; підвищенні якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створенні творчої атмосфери в колективі учнів; виявленні здібностей учнів та їх особливостей; формуванні навичок самостійної роботи школярів з додатковою літературою, таблицями між предметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективній реалізації розвивально-виховної функції. Їх **завдання** полягають у визначенні змісту та обсягу навчального матеріалу з тих навчальних предметів, які вони викладають, відповідно до поставлених цілей та завдань інтегрованого уроку; виборі форм та методів реалізації навчального матеріалу; виділенні об'єктивно

існуючих зв'язків між базовими знаннями, які можна інтегрувати. При цьому необхідно врахувати специфіку кожного навчального предмета та його можливостей у розкритті загальних законів, теорій, ідей, які є інтегруючою основою кількох навчальних предметів. Необхідна також координація діяльності та дій учителів у процесі підготовки та проведення інтегрованого уроку. У ролі координатора виступає ведучий учитель з даної проблеми. До його обов'язків входить перш за все конструювання змісту дидактичного матеріалу, визначення його оптимального обсягу й ролі кожного вчителя на уроці, засобів їх взаємодії та активізації діяльності учнів у процесі уроку, раціональної технології реалізації змісту інтегрованого уроку, досягнення мети [6].

*Підготовка інтегрованих уроків передбачає:*

- а) аналіз річного календарного планування;
- б) співставлення тем і матеріалів різних предметів з метою виділення тем, близьких за змістом або за метою використання;
- в) визначення завдань уроку;
- г) розробка та проведення уроку.

**Структура інтегрованого уроку** зумовлюється поставленими цілями та завданнями; детермінується змістом навчання, особливостями діяльності вчителів та учнів. Оскільки інтегрований урок – це в основному урок систематизації та узагальнення знань, умінь і навичок учнів, то його оптимальною структурою буде:

- повідомлення теми, цілей та завдань уроку;
- мотивація навчальної діяльності учнів;
- актуалізація та корекція опорних знань;
- повторення й аналіз основних фактів, подій, явищ;
- творче перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації;
- узагальнення та систематизація навчальних досягнень учнів, основних ідей та наукових теорій з предметів, що є складовими інтегрованого курсу.

**Технологія** проведення інтегрованого уроку може бути різною. Це залежить від цілей, завдань, змісту уроку, способів діяльності, ситуацій, що виникають у процесі його проведення. Традиційно вона така: повідомлення теми, ознайомлення учнів з цілями та завданнями уроку, вступне слово ведучого вчителя чи учня (групи учнів), спілкування вчителів та учнів, коментарі, доповнення, опанування, рецензування, підбиття підсумків уроку.

До уроку готуються не тільки вчителі-предметники, а й учні, пишучи реферати, підшукуючи матеріал для індивідуальних повідомлень, ілюстрацій.

Важливу роль у підвищенні ефективності інтегрованого уроку відіграє його *навчально-матеріальне та технічне оснащення* (демонстраційні матеріали та прилади, матеріали для проведення дослідів, спостережень, аудіовізуальні засоби, таблиці, графіки, схеми, алгоритми, інструкції, тренажери, дисплеї та ін.). А тому з особливою віддачею такі уроки проходять в кабінетах, де створені максимальні умови для сприйняття та засвоєння нового матеріалу. Це кабінети біології, фізики, математики, хімії, музики.

*Ведучий учитель* у процесі уроку забезпечує високу організацію та дисципліну учнів, їх самостійність, активність, ініціативність, демократичність, тактовність та етику спілкування. При цьому велике значення має *інтегрована діяльність «активних» учасників уроку* (учнів і вчителів). Глибина, новизна, логічність і послідовність їх повідомлень, своєчасна корекція навчально-пізнавальної діяльності учнів у ході уроку, поєднання зусиль «активних» і «пасивних» учасників (інформаторів і слухачів) сприяє реалізації поставлених цілей та завдань інтегрованого уроку.

Серед різних форм проведення інтегрованих уроків найбільш зручною є бесіда. Вона може відбуватися між учителями, які розглядають певну проблему чи явище з різних позицій, поступово з'ясовують суть і закономірності. Учні стають учасниками бесіди: наводять нові факти з життя, запитують про незрозуміле, іноді допомагають у розв'язанні проблеми. У вигляді діалогу розглядається значна кількість прикладів. Кожен учитель розкриває певну частину теми. Розпочинається дискусія в ході якої знаходять істину. Тут



роблять припущення і обґрунтовують свої думки не тільки вчителі, але й учні. І нічого, що деякі з них бувають надто фантастичні за змістом. Це творчість, знаходження істини в дискусії. Потім розглядаються і обговорюються різні питання і проблеми, що дозволяють людині пізнати Всесвіт.

Використання інтегрованих уроків приносить користь не лише учням, а й самому вчителю. Спілкуючись із колегами учитель відкриває нові факти, на які раніше не звертав уваги, інший бік проблеми чи явища, починає задумуватися над тим, на що раніше не звертав уваги або вважав другорядним.

Участь у підготовці та проведенні таких уроків з колегами збільшує багаж знань, дає можливість відчути інтеграцію між науками, жодна з яких не може існувати відокремлено від інших.

Підбиття підсумків інтегрованого уроку робить ведучий вчитель разом з учнями. Алгоритм їх дій приблизно такий: співвідношення реально досягнутих результатів з поставленими цілями та завданнями уроку, повідомлення про реалізацію змісту уроку (повністю, частково, не реалізовано); оцінка кращих повідомлень учнів з точки зору інтеграції знань; аналіз недоліків у діяльності учнів; виявлення резервів підвищення ефективності інтегрованого уроку, рівня навчальних досягнень учнів.

Більш поширеною формою інтеграції є **бінарні уроки**. Бінарним називають нестандартний урок, на якому матеріал даної теми уроку подається блоками різних предметів у тісній співпраці вчителів-предметників, кожний з яких проводить етап (блок) уроку стосовно того предмету, який викладає (урок 5).

Для того щоб правильно визначити під час вивчення, з яких тем доцільно проводити спільні уроки, необхідно:

а) чітко уявляти перспективу засвоєння певного матеріалу, мету, а для цього необхідно співставити та проаналізувати програмовий матеріал з різних предметів;

б) готуючись до проведення уроку, слід враховувати не тільки спорідненість теми та мети, а й спосіб організації праці, реалізацію мети

кожного етапу уроку, адже значна частина навчального матеріалу передбачає його практичне засвоєння;

в) ураховуючи, що кожен урок є професійною творчістю та майстерністю вчителя, чітко розкривати кожний структурний елемент уроку немає сенсу, проте не можна не визначити найзагальніші, характерні для всіх уроків етапи:

- Опанування нових знань;
- Формування умінь і навичок;
- Творче застосування набутих знань;
- Узагальнення та систематизація;
- Перевірка виконаних робіт (якщо такі передбачені на уроці);

г) необхідно, щоб кожний етап уроку включав у себе знання учнів з обох предметів [1].

Проведення інтегрованого уроку **забезпечує** формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості; сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування до процесів та явищ оточуючої дійсності. **Доцільність** інтегрованих уроків зумовлена завданнями інтеграції знань, умінь і навичок учнів з основ наук. Вони **сприяють** розкриттю наукових законів та умов їх прояву в різних галузях науки та сферах практичної діяльності; виявленню специфіки та можливості прояву закономірностей, законів, ідей, теорій в оточуючій дійсності; інтеграції діяльності вчителя із формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні); розкриттю багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах діяльності; синтезу явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез; інтеграції діяльності вчителів з формування творчої особистості учня, розвитку його здібностей.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ампілогова Л. Модульна організація уроку [Текст] – К.: Шкільний світ, 2008.
2. Аналіз уроку [Текст] – К.: «Шкільний світ», 2008.
3. Андрусенко А. Педагогічна суть сучасного уроку [Текст] //Завуч. – 2006. - №13.
4. Баханов К. Навчання історії за інтегрованою системою [Текст] // Історія в школі. – 2000. - № 16. – С 10-11.
5. Баханов К. У пошуках інноваційних технологій викладання історії [Текст] // Історія в школах України. - 1996. - №1. – С 20-24.
6. Богачик Т. Традиції та інновації у викладанні суспільних дисциплін [Текст] // Історія України. – 2005. - №36. – С 44.
7. Нестандартні форми уроків [Текст] // Педагогічна академія пані Софії. – 2006. – травень.
8. Островецька Н. М. Аналіз уроку: концепції її, методики, технології [Текст] - К.: ІНКОС, 2003.
9. Панченко С. Нестандартні форми уроків [Текст] // Відкритий урок. – 2006. - №23-24. – С 12-14.
10. Перлини Всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2006» [Текст] - К.: Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2006.
11. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі [Текст] - К.: Генеза, 2005.
12. Створити цілісну картину світу. Інтегроване навчання в школі [Текст] // Завуч. – 2007. - №21. – С 2-12.
13. [ua.textreferat.com](http://ua.textreferat.com).
14. <http://osyita.ua>.